

A 59

1-7.

Ir. S. J. MEYN c.i. _____

Spanning aan de Rand

19.

hwt 17.1-11

Stichting tot Ontwikkeling
van de N. W. Veluwe
te Harderwijk

1956

Ir. S. J. MEYN c.i.

SPANNING AAN DE RAND

1956

N.V. Uitgevers-Maatschappij W. E. J. Tjeenk Willink, Zwolle

L. S.,

De problemen, welke door de Heer Ir. S. J. Meyn c.i., in dit rapport naar voren worden gebracht, acht ik van zoveel belang, dat ik het van harte toejuich, dat de N. V. Uitgevers Maatschappij W. E. J. Tjeenk Willink te Zwolle heeft aangeboden dit rapport te drukken en uit te geven, waardoor het onder ieders bereik kan komen.

Indien de stellingen, welke zijn neergelegd in dit rapport en die reeds veler sympathie en interesse hebben opgewekt, ook door deskundigen als juist worden erkend, zal het de taak van de Overheid zijn zich tijdig en ernstig te beraden om de weg te vinden voor het tot een oplossing brengen van de door Ir. Meyn gestelde problemen.

Zwolle, januari 1956.

J. HOLSHUIJSEN,

*Voorzitter Kamer van Koophandel en
Fabrieken voor Noordelijk Overijssel.*

Inleiding.

Dit rapport is aanvankelijk opgezet als een neerslag van persoonlijke inzichten aangaande de oorzaken van de bestaande controversen tussen „het nieuwe en het oude land”, waarmee bedoeld werd de sociale gevolgen en de economische gevolgen van de aanleg en inrichting van de IJsselmeerpolders voor de aanliggende gebieden nader te belichten. Terzake hiervan hebben de inzichten en oordelen van de rapporteur geen groter waarde dan die van iemand, die uit hoofde van zijn beroep en functie in een deel van het „aanliggende gebied” een zekere verantwoording draagt voor de bevolking in zijn ambtsgebied, en bovendien zich een onafhankelijk oordeel kan vormen in zoverre hij niet tot de oorspronkelijke bevolking behoort noch er op de duur deel van zal blijven uitmaken.

Mag uit dien hoofde aangenomen worden, dat streek-chauvinisme hem vreemd is, anderzijds heeft hij een levendige en actieve belangstelling voor het werk van collega's en anderen, die ingeschakeld zijn bij de uitvoering van de nieuwe inpolderingen, een taak, waarin ook hij zijn levensdoel had kunnen vinden. Daar dit rapport gebaseerd is op het uitbrengen van kritiek moge voorop gesteld worden, dat deze kritiek, pertinent niet bedoeld is als een kritiek op de zojuist aangeduide werkers, doch uitsluitend als een reeks opmerkingen ter bezinning op goedbedoeld menselijk pogen, en slechts in opbouwende zin verstaan mag worden. En is het ook niet zo, gelijk de Contactgroep Opvoering Productiviteit in algemene zin heeft geconcludeerd, dat de mogelijkheid van een zekere „bedrijfsblindheid” groeit met de omvang van de producerende organisaties, al heerst daarin ook nog zo'n waardevolle geest?

Waar bij het bespreken van de genoemde controverse ook het grondwater in het aangrenzende gebied van de nieuwe polders genoemd moest worden, daar was het niet te ontgaan een heel ander probleem aan te snijden, n.l. dat van de zoetwatervoorziening van ons land en daarbij bleek het, dat de behartiging van plaatselijke belangen, die op zichzelf mogelijk niet van voldoende belang geacht zouden kunnen worden om er grote bedragen aan

ten koste te leggen, zonder meer gekoppeld kunnen worden aan een groter nationaal belang. Uit dien hoofde is het noodzakelijk het rapport op zijn mérites beschouwende, wel onderscheid te maken tussen de oplossing van plaatselijke problemen om deszelfs wil en de oplossing van die problemen, zoals die logisch ingepast kunnen worden in het grotere verband van het nationaal probleem.

Tenslotte zij nog opgemerkt, dat rapporteur grote dank verschuldigd is aan de heren Ir. A. Franke en B. Douwes van de Ned. Heidemij, de eerste onderwille van zijn gedocumenteerde kritiek bij de voorbereiding van het rapport en de tweede vanwege het te berde brengen van de mogelijkheid om door het terugpompen van het overtollige polderwater naar hoger gelegen zandgronden de waterbeheersing t.b.v. de z.g. zandbedrijven te bevorderen, welke gedachte door de rapporteur in volle omvang is overgenomen.

I. *Controversen tussen het „nieuwe en oude land”.*

In het algemeen kan men zeggen, dat in ons land — in tegenstelling tot vele ons omringende landen — veel wordt gedaan om te komen tot een verantwoorde cultuurtoestand van het beschikbare areaal landbouwgrond. Vele zijn de vormen waarin of waarmee een verbetering van het voortbrengend vermogen van de grond wordt nagestreefd, zoals o.a. ontginning, herontginning, ruilverkaveling, verbetering van de afwateringstoestand, aanleg van wegen, het winnen van nieuw land, enz.

Bij deze activiteiten gaat bijna steeds het initiatief uit van de bevolking van de streek, waarin de verbetering mogelijk is en waarbij de propaganda van instellingen als de Cultuurtechnische Dienst en de Nederlandse Heidemaatschappij ertoe bijdraagt om de eigenaren van gronden tot collectieve maatregelen te brengen. Dientengevolge worden de verbeteringswerken door de bevolking ervaren als hun werk in hun belang en praktisch is het dan ook inderdaad zo, dat de resultaten van die werken de bevolking rechtstreeks ten goede komen.

Anders is dat bij de IJsselmeerpolders. Immers de streekbevolking rond het IJsselmeer schikt zich moeizaam voor de nationale wil en verliest in eerste instantie de mogelijkheden tot het continueren van het vertrouwde bestaan. Daarnaast is de hulp die geboden wordt bij het omschakelen en het aanpassen aan de nieuwe omstandigheden zeer summier en niet te vergelijken bij hetgeen gedaan wordt ten behoeve van de immigranten in de nieuwe polders.

De bevolking, die in de nieuwe polders immigreert wordt grotendeels geselecteerd uit de bevolking van heel Nederland. Deze selectie geeft nadrukkelijk de voorkeur aan de meest wilskrachtige en ruimtebehoevende exemplaren, die bereid zijn hun oorspronkelijk milieu los te laten. Uiteraard zullen deze mensen zich — ondanks hun goede eigenschappen — kenmerken door sterke individualistische trekken. Het feit, dat zij uitverkoren zijn, geeft hen een superioriteitsgevoel. De hen toegewezen gronden zijn buitengewoon kostbaar ($\pm$ f 12.000 per ha), de exploitatiemogelijkheden ideaal en de opbrengsten zeer hoog, zodat zij zich al spoedig in een grote welstand verheugen mogen.

Een individualistische levensstijl, die keiharde sterk materialistische inslagen vertoont is dan ook het gevolg, terwijl het bewustzijn van een andere geaardheid dan die van de bevolking van het omgevende land opvalt. Aldus plant men een bevolking met een sterk gevoel van *meerwaardigheid* tussen de bevolking van de *randgebieden* der historisch gegroeide samenleving, welke bevolking als van elk historisch randgebied de kenmerken der excentriciteit, zowel sociaal als economisch gezien, met zich draagt en nimmer uitmunt door welvaart in stoffelijk en cultureel opzicht, terwijl zij worstelt met de gedachte achtergesteld te zijn.

Hoe dan ook van een normale „Einwanderung” der streekbevolking in de nieuwe polders is geen sprake, integendeel die wordt haar zelfs botweg geweigerd. Aangezien die streekbevolking in het algemeen toch al geen welvarend bestaan leidde, tengevolge van haar verblijf langs de rand van een veraf gecentreerde samenleving, versterkt de in gang gezette immigratie haar inferioriteitsgevoel en haar neiging zich terug te trekken in haar verouderde tradities, omdat de toekomst haar geen hoop meer schijnt te geven.

Bijaldien stelt de overheid beslotenheid tegenover beslotenheid, hetgeen tot grote spanningen moet leiden. Het is gebruikelijk om de selectie voor de nieuwe polderbevolking en de overheidssteun aan die bevolking te motiveren door naar de bedroevende omstandigheden destijds van de „Einwanderer” in de Haarlemmermeer te wijzen. Het strekt tot eer, dat men dergelijke pioniersellende wil voorkomen, maar het is onbegrijpelijk, dat men thans niet in schijnt te zien, hoe men bezig is de pioniersellende te ruilen voor het stimuleren van het sociale, economische en culturele achterblijven van de bevolking van de randgebieden. Stervende steden als Blokzijl en Vollenhove zijn het voorbeeld, dat thans andere op het punt staan te volgen en wel in sterker mate, naardat de bevolkingseconomie eenzijdiger gericht was op het verdwijnende water. De onrechtvaardigheid van deze ontwikkeling is des te pijnlijker, omdat een korte periode van opleving en hoop vooraf gaat aan het uiteindelijke versterven.

Plaatselijke autoriteiten knippen met vertoon linten door op de te openen wegen naar het nieuwe land in de niet onredelijke verwachting, dat zij een periode van nieuwe opbloei inluiden, maar in feite luiden zij de korte oplevingsperiode uit, Blokzijl en Vollenhove bewijzen het. Alleen als ook op het oude land zelf drastische maatregelen ter verbetering van de levensmogelijk-

heden en kansen der streekbevolking genomen konden worden zou er werkelijk reden zijn om verheugd linten door te knippen.

Het valt te betreuren, dat de centrale overheid voort is gegaan op de basis van het ingenieursplan voor de bouw van IJsselmeerpolders, bij het beleid van het bevolken van de polders en zonder zich rekenschap te geven van de situatie, die in de randgebieden daaromheen zou gaan ontstaan. Althans zonder zich voldoende rekenschap te geven, want tenslotte is er een Zuiderzeesteunwet, maar daarvan is de betekenis niet groter als die van de schotel linzenmoes.

Bij de uitvoering van het ingenieursplan was het nodig een Dienst met een beperkte taakstelling en uitgebreide volmachten binnen het kader van de Rijkswaterstaat op te richten. Daarnaast bestaat de Directie van de Wieringermeer als een in wezen getrouwe copie van de Dienst van Zuiderzeewerken, n.l. eveneens met uitgebreide volmachten binnen een beperkt geografisch gebied, met als taak het inrichten en bevolken van de nieuwe polders. Uiteraard heeft een dergelijke puur ambtelijke instantie geen interesse voor de gevolgen van haar werk op alles wat buiten de haar toegewezen sfeer van invloed ligt en zolang zij aanspraken van buiten die sfeer af moet wijzen op grond van incompetentie.

Het is dan ook veeleer de verdienste dan de schuld van de Directie van de Wieringermeer als men meent te mogen spreken van het bestaan van een zeker „polderchauvinisme”. Als er een controverse tussen het oude en het nieuwe land ontstaan en groeiende is, dan is dat een gevolg van tekortkomingen van hoger geplaatste en andere instanties. Bijvoorbeeld; de Regering had bij de opgave aan bovengenoemde Directie verstrekt tot het bevolken van de nieuwe polders, tevens als eis moeten stellen om ook plannen te maken voor de opheffing van de randgebieden. Zo de Regering meende, dat dit werk tot de taak van de Provincies hoorde dan had zij die instanties moeten opwekken tot het vervullen van hun taak in samenwerking met haar speciale orgaan i. c. de Directie van de Wieringermeer. Anderzijds zou men kunnen zeggen, dat er al jaren een taak ligt voor de Provinciale Besturen, bij het verdedigen van de belangen van hun randgebieden.

Rapporteur is echter niet voldoende geïnformeerd om zich aan een beoordeling van schuldvragen te wagen, en naar het hem voorkomt zijn dergelijke vragen ook allerm minst geschikt om het gewenste doel snel te bereiken, n.l. om in de plannen voor de nog

droog te maken polders mede te betrekken dusdanige plannen voor de randgebieden, dat er geen controverse tussen het oude en het nieuwe land kan ontstaan. Mogelijk zijn daartoe de plannen voor Oostelijk Flevoland reeds te ver gevorderd, maar de Zuiderzeeraad moet haar fiat nog geven. Hierbij zij opgemerkt, dat het dus van groot belang zou zijn om alsnog een poging te wagen, omdat een dijk en een randmeer een te kleine geografische barrière vormen om o. a. een grondprijrsverschil van f 8.000 à f 9.000 per hectare te overwinnen. Dit verschil immers dwingt — althans bij de huidige gang van zaken — om over onafzienbare tijden een te groot verschil in beleid t. a. v. het oude en het nieuwe land te blijven voeren.

Dit verschil in beleid heeft thans reeds psychische controversen tussen „de man in de N.O.P.” en „de man op het oude land” opgewekt, die zelfs op de lange duur moeilijk teniet gedaan kunnen worden, alhoewel die controverse nog niet groot te achten is. Zou die controverse groeien — en dat zal zij doen als er meer randgebieden in het spel betrokken worden — dan kan het niet anders of zij gaat gezagsondermijnend werken.

II. *Het randgebiedenprobleem.*

Sinds eeuwen nemen de Provincies Friesland, Groningen, Overijssel en Gelderland een aparte plaats in de Nederlandse samenleving in, terwijl Drenthe als voormalig generaliteitsland een provinciaal nakomertje is, dat eerst gedurende de laatste decennia — tot ieders voldoening — tot ontwikkeling komt. Er lag bij wijze van spreken een nationale breuklijn ongeveer volgens de lijn Nijkerk—Arnhem. De Veluwe lag en ligt nog als een sociaal economische barrière dwars door ons land heen. Door de ontwikkeling van Twenthe en de Gelderse Achterhoek, alsmede de Graafschap is die breuklijn minder scherp geworden, maar langs de zuidelijke grenzen van Friesland en Drenthe wordt een nieuwe breuklijn merkbaar. Voor de Noorderling en voor het Westen van het land beide, ligt Zwolle op de grens tussen „het Noorden” en het „Westen”. De „grens” is echter breed, n.l. van *Amersfoort tot Meppel*.

Wie de bevolkingskaart van Nederland overziet (zie bijlage 1) zal opmerken, dat langs de lijn Amersfoort—Zwolle een smalle strook met een vrij geringe bevolkingsdichtheid ligt, welke strook

grotendeels administratief tot Gelderland behoort maar er toch geen economisch geheel mee vormt, omdat de Veluwe als een leegte van vrij grote afmetingen tussen die strook en het centrum van die Provincie ligt. Voorzover er in deze streek florerende bedrijven zijn is dat op grond van het feit dat de streek een corridor is tussen het „Noorden” en het „Westen”. Als geheel bezien moet men zeggen, dat de streek een kwijnend bestaan lijdt, terwijl haar bestaan door bedrijvigheid vanwege de voormalige Zuiderzee geleidelijk afsterft (visserij c.a.). De agrarische toestanden zijn er in hoge mate slecht — te kleine bedrijven — en het gros der bevolking heeft een moeilijk bestaan. Bekend is dat Doornspijk, Oldebroek en Wezep een moeilijk te besturen bevolking hebben, de rechterlijke macht heeft het er druk mee, en in die kringen trekt men wel vergelijkingen met Oss in Noord-Brabant.

Men kan gerust constateren, dat de streck op Zwolle en Amersfoort en niet op het centrum van Gelderland georiënteerd is. Dit blijkt ook evident uit het feit, dat er vanaf de rand van het Gooi bij Huizen tot aan Kampen toe voor de vreemdeling niet waar te nemen is, dat dit gebied tot drie provincies behoort. De streek loopt als één ononderbroken gebied van agrarisch achtergebleven ontwikkeling, als de rand van een schotel door.

Passeert men de IJssel tussen Kampen en Zwolle voortgaande in Noordelijke richting, dan verandert het landschap wel uit een oogpunt van vegetatie, maar niet uit een oogpunt van achterblijven in agrarisch en economisch opzicht. De zône van achterblijven kan men doortrekken tot aan het Gaasterland bij Lemmer. De aansluitende zandgrondgebieden in Friesland en Drenthe kennen dezelfde problemen als de N.W. zijde van de Veluwe, maar genieten de laatste jaren meer belangstelling, omdat zij elk een te integrerend deel uitmaken van een provincie.

Er is dus reden om het ruwweg met een streep-stiplijn omgeven gebied op de bevolkingskaart van bijlage I als één geheel te zien n.l. het randgebied van 5 provincies en 3 verbluffend rijke polders reeds voor de helft ontworsteld aan het IJsselmeer.

Dit is reden genoeg om te verlangen, dat dit gebied vanuit een nationaal oogpunt nader in studie genomen zal worden. Men heeft geen neiging om de IJsselmeerpolders bij de provincies in te delen. *Wil men dan persé een 12e provincie, dan moet dit randgebied dààr een onderdeel van uit maken.*

Moge deze oplossing van het probleem „een 12e provincie of

niet?" te radicaal schijnen dan moge opgemerkt worden, dat historische sentimenten noch de bezwaren van administratieve hervormingen het levensgeluk van een bevolking in de weg mogen staan. Daarnaast is het onmiskenbaar, dat de economische opbloei in Gelderland, Overijssel, Drenthe en Groningen de merkwaardige tendens vertoont bij voorkeur in een zône evenwijdig aan de Duitse grens voort te gaan, n.l. Achterhoek, Twenthe, Emmen, Stads kanaal, Delfzijl en omgeving, hetgeen ook duidelijk op de bevolkingskaart zichtbaar is.

Ook als de te lang uitblijvende voltooiing van de normalisatie van de IJssel t.z.t. een opleving in de IJsselvallei teweeg zal brengen, dan nog zal de Veluwe als een barrière in Gelderland aanwezig blijven, terwijl de vele provinciale grenzen het randgebied langs de IJsselmeerpolders niet van die opleving zullen laten profiteren. Immers alle aandacht zal dan, tenminste wat de provincies aangaat, uitgaan naar de gebieden van de IJsselvallei en op de oostelijke hellingen van de Veluwe gelegen. De bestuurlijke inefficiëntie tengevolge van de vele provinciale grenzen zal onder die omstandigheden elk pogen van de randgebieden ofwel bij voorbaat tot mislukking doemen, danwel brokkelwerk opleveren, waarin later betreurd zal worden, dat er niet van begin af aan een duidelijke lijn uitgestippeld werd.

Wil men oprecht de nationale breuklijnen (zie bijlage 1) opheffen, dan kan dat alleen maar goed gebeuren door ten N.W. van de Veluwe een breed gebied in ontwikkeling te brengen als pendant van de IJsselvallei. De ontwikkelingslijn van oudsher gevonden langs de steden Kampen, Zwolle, Deventer, Zutphen, Doesburg en Arnhem moet Westelijk van de Veluwe zijn tegenhanger vinden in de lijn Kampen, Zwolle, Elburg, Harderwijk, Nijkerk, Amersfoort en Hilversum. Dit is mogelijk door een juiste locatie van de z.g. B-kernen in de nieuwe polders als men aan mag nemen, dat volstaan kan worden met Lelystad als centrum van de 3 Zuidelijke nog te maken polders. Het is duidelijk, dat in dit verband de B-kernen niet opgevat mogen worden als voorposten ter versteviging van de concurrentiepositie van Lelystad.

Zo moeten de B-kernen nadrukkelijk een verzorgend karakter krijgen en geen stuwende industrieën herbergen. Het is derhalve uit dien hoofde denkbaar, dat er — bij wijze van spreken — meer dan één Lelystad zou moeten zijn om het gestelde doel te bereiken. Daar en in de oude centra horen de industrieën thuis. De oude centra kunnen dan het bevolkingsoverschot van de rand-

gebieden opnemen en zijdelings laten profiteren van de voordelen van het nieuwe land, waarnaar immers dat overschot niet af kan vloeien, vanwege de selectie der immigranten. Een bijkomend voordeel is dan bovendien nog, dat de migratie binnen de randgebieden de mensen niet losmaakt van traditie en de binding aan hun streek.

Anders gezegd als men de jonge grondloze agrariërs van de randgebieden dan niet in de polders aan landerijen kan helpen, dan kunnen zij op het oude land in de agrarisch gefundeerde industrie en de daarmee verwante bedrijvigheid hun goede diensten bewijzen evenals de vissersbevolking (zie Elburger Courant d.d. 30 - 8 - '55).

Het tegengaan van industriële vestigingen van enige importantie in de kernen van kleinere allure dan Lelystad heeft temeer reden, omdat de in de polders te winnen gronden om nationaal-economische redenen daarvoor niet in aanmerking mogen komen. Weliswaar is de prijs van die gronden voor industrieterrein niet hoog n.l. $\pm$ f 12.000 per ha, maar het is niet in te zien waarom de industrie een dergelijke lage prijs betalen zou, zolang er een onrendabele top door de natie gedelgd wordt voor diezelfde gronden, als zij door agrarische bedrijven benut zullen worden. In dat geval zou het alleen redelijk zijn als de te vestigen industrieën die onrendabele top op hun gronden verdisconteerd vonden, d. w. z. van de totale polderoppervlakte. Deze gedachtegang houdt dus in, dat ook de grondprijs van de bebouwde kommen eigenlijk mede een deel der onrendabele grondkosten van de totale poldergronden in moet houden. Zou men werkelijk deze gedachte ten uitvoer willen brengen, dan zou dit de inrichting van de polders sterk remmen, zo niet onmogelijk maken. Dit constateren houdt echter niet in, dat men dan maar helemaal geen rekening met de hiervoor geponeerde gedachte moet houden. Er zou een tussenweg gevonden kunnen worden, en die moet ook gevonden worden teneinde te bereiken, dat de Directie van de Wieringermeer binnen het kader van haar bestaande richtlijnen enige remming aangelegd wordt. Het werd reeds eerder gesteld, dat zij geen enkele reden heeft om bij de uitvoering van haar taak rekening te houden met de gevolgen voor het oude land in de naaste omgeving, zodra zulks niet rechtstreeks uit haar instructie op te maken valt. Zij heeft tot taak haar polders naar behoren en zo voortvarend mogelijk in te richten en zij doet dit loffelijk, maar haar richtlijnen t. a. v. de woonoorden en de kernen kunnen beslist niet juist zijn.

Zo schijnt men moeilijkheden te ondervinden bij het vestigen van landarbeiders buiten de woonoorden, terwijl die arbeiders in de woonoorden de sterke neiging schijnen te gaan tonen om hun broodwinning in die oorden te zoeken, zodat de boeren over personeelsgebrek klagen. Gezien de lage huren voor de woningen in de woonoorden is dat heel niet verwonderlijk. Die prijzen zijn bijna de helft van die op het omgevende oude land, waar de huren ongeveer 10 à 20 % lager zijn dan in de dichter bevolkte streken van ons land. Zou men de grondprijzen in de woonoorden baseren op een geringere onrendabele top dan met de landbouwgronden het geval is, dan zou de trek naar de woonoorden wel eens belangrijk minder kunnen gaan worden.

III. *De randgebieden in de toekomst ook nog slachtoffer van een nationaal probleem?*

Het is bekend, dat men besloten heeft om tussen de IJsselmeerpolders en de Veluwe een randmeer te bewaren, zulks met het oog op het gevaar, dat de bemaling van de diepgelegen polders (5 à 7 m — N.A.P.) verdroging van de Veluwe zal veroorzaken. Immers de bodem van het grootste deel van ons land bestaat uit diluviale zanden al of niet afgedekt met alluvium, dat in het algemeen uit klei of veengronden bestaat.

De onderzijde van deze diluviale zandlagen helt in N.W. richting af van de begane grond in het Z.O. des lands tot ruim 400 m daaronder in het N.W. (zie bijlage 2). Dit zandpakket bevat in de holten tussen de zandkorrels water, dat althans in de bovenste lagen zoet is. Soms komt daaronder, als gevolg zout en brak water voor op grotere diepte van het feit, dat het zand in voorbijgeologische perioden als zeebodem fungeerde.

De boven-kant van dit diluviale zandpakket ligt soms aan de oppervlakte bijv. over een groot deel van N.-Brabant, Gelderland, en Drenthe, soms ook op grotere diepte, bijv. 5 à 30 m in het Westen van het land. Het diluviale zandpakket dient als *fundament* van de op bijlage 3 donker aangeduide alluviale lagen. Behalve de duinen bestaat het gros van het alluvium uit voor water slecht doorlatende gronden, die dus als een deksel op de diluviale zanden liggen, zodat de daarin aanwezige voorraad zoet water niet overal noch ten volle aangevuld kan worden door regenwater, als de mens door bronneringen, hetzij voor drinkwater hetzij voor de uitvoering van technische werken, water aan het alluvium onttrekt.

Dit laatste geologische feit wordt onder punt 67 — Hoofdstuk III van „Nederlandse Landschappen” van Prof. Dr. Ir. F. J. Faber uitvoerig besproken in verband met de *drinkwater-voorziening* van ons land. Hij merkt daarbij op, dat het om zijn waterrijkdom bekende Nederland nagenoeg geen gebruik kan maken van het oppervlaktewater, omdat dit water tezeer verontreinigd is, ofwel omdat dit water vooral 's zomers niet gemist kan worden om uitdroging van agrarische gronden tegen te gaan.

Desondanks is de drinkwaterbehoefte in het Westen des lands zo enorm, dat — na Rotterdam, dat al jaren gezuiverd rivierwater als drinkwater moet gebruiken — den Haag er onlangs toe over is gegaan om drinkwater te winnen door water aan de Lek bij Berg-Ambacht te onttrekken en in de duinen bij Scheveningen te pompen. Hiermee lost deze stad een oude schuld in, omdat zij sedert 1890 stelselmatig aan haar groeiend winningsgebied meer water onttrok dan er door neerslag aan toegevoegd werd. Rapporteur speelde in zijn jongensjaren vaak in de *bossen* van Meyendel en herinnert zich nog *meertjes* in de duinen, thans tart hij een ieder hem in de duinen tussen Scheveningen en Katwijk iets te wijzen, dat de naam bos mag dragen en er 1 meertje te vinden afgezien van hetgeen er door het Lekwater of op een kunstmatige wijze aangebracht is.

Deze roofbouw op de zoetwaterinhoud van de duinen heeft tengevolge gehad, dat zout water opsteeg uit de diepere lagen, waaraan men voor een niet onbelangrijk deel de geleidelijk toenemende verzilting van het achter de duinen gelegen polderwater meent te moeten toeschrijven, met de daaraan verbonden gevaren voor de tuinbouw o. a. in het Westland, vide het enige jaren geleden geslagen alarm van de tuinbouwconsulent Ir. Riemens.

Hoe dit ook zij, ook de waterleidingbedrijven van Amsterdam en N. Holland zijn bezig om binnenkort hun duingebieden met Lekwater uit de buurt van Jutphaas te kunnen infiltreren. Men tracht aldus de zoetwaterbarrière in de duinen te herstellen om het uit zee en uit de ondergrond opdringende zoutwater weer terug te drijven en in de snelgroeiende drinkwaterbehoefte van het Westen te voorzien. Faber demonstreert in zijn boek de groeiende drinkwaterbehoefte, door erop te wijzen, dat in 1935 rond 195.000.000 m³ en in 1939 ruim 225.000.000 m³ water door de pompstations van Nederland geleverd werd. Hiervan waren

respectievelijk 73 en 74 % uit grondwaterreservoirs afkomstig en rond 58.000.000 m³ uit de duinen.

In 1938 stelde men het watergebruik op 100 liter per hoofd per dag, terwijl de schatting voor het jaar 2000 toen op 150 à 200 liter gesteld werd voor respectievelijk het platteland en de steden. Deze laatste cijfers zijn *thans* reeds achterhaald door de invloeden van waterbeschaving en industrialisatie beide, terwijl men voor het jaar 2000 denkt in hoeveelheden tussen 250 en 400 liter p. h. en p. d., omdat van Amerikaanse, Zweedse en Duitse steden nog grotere cijfers van dit ogenblik bekend zijn. De grootte van de te verwachten hoeveelheden worden geringer geschat naar mate van de zorg, waarin de schatter zich voor de toekomstige winningskansen van zijn bedrijf bevindt! Dit lijkt misschien een boude bewering maar de verslagen van lezingen en debatten terzake opgenomen in de „Ingenieur” wettigen deze uitspraak.

Het is ook de vraag in hoeverre infiltratie met Rijnwater geoorloofd mag heten. Immers dit water is bezwangerd met afvalstoffen van het grootste industriebekken van Europa, stoffen die het chloorgehalte van 40 mgr./l. in 1908 tot 60 à 70 mgr./l. in 1930 deden oplopen. Thans echter worden bij geringe zomerafvoeren in de Rijn chloorconcentraties van omstreeks 200 mgr./l. aangetroffen en het 2e halfjaar van 1955 herinneren wij ons als een aaneengesloten periode van uiterst geringe waterstanden in de Rijn. Mede gezien de ontbossingen van de bergen en het terugtrekken van het gletcherijs in de Alpen mag men voor zeker aannemen, dat dergelijke situaties eer veelvuldiger dan minder voor zullen komen. Daarnaast komen afvalstoffen van kunststofindustriën meer en meer in de Rijn voor, terwijl zij evenals het met moderne afwasmiddelen bezwangerde stedelijk rioolwater een funeste invloed hebben op het biologisch reinigingsproces in het rivierwater.

Zodra atoomcentrales algemeen worden, is het zeer wel mogelijk dat het Rijnwater absoluut ongeschikt wordt voor infiltratie ten behoeve van de drinkwatervoorziening, dit feit kan men wellicht reeds binnen 10 jaar tegemoet zien!

Is dus de drinkwatervoorziening van ons volk in hoge mate afhankelijk van de zoetwatervoorraden in het Dilivium, dit water is goeddeels fossiel, d. w. z. in historisch lang voorbije tijden in de grond gekomen. Dit houdt dus in, dat de veronderstelling dat de regenval die voorraden in voldoende tempo aan

zal vullen om de waterwinning te verzekeren niet overal noch ten volle houdbaar zal blijken te zijn. Zo is het met name voor de Veluwe de vraag, hoeveel van de jaarlijkse neerslag van omstreeks 650 mm tenslotte in de bodem doordringt, zodanig dat het als een toevoeging aan het grondwater-reservoir beschouwd kan worden. Het is vooral in de begroeide delen van de Veluwe zeer wel mogelijk, dat die toevoeging practisch nihil is.

In ieder geval mag de aanvulling van het fossiele bodemwater door de regenval spaarzaam genoemd worden, terwijl de volgens de kaart op bijlage 2 te verwachten stroming van het grondwater in N.W.-richting verloopt met een snelheid van slechts 35 m/jaar.

Als dus de drinkwaterwinningen van het Westen des lands trachten die stroomsnelheid te vergroten door het water met bronbemalingen onder de alluviale schotel weg te pompen, dan worden zij daarbij geholpen door de *bemalingen van de polders* in die contreien. De voornoemde alluviale schotel is n.l. niet absoluut waterdicht, omdat ingravingen, zandopduikingen, enz. die deksel of schotel perforeren. Zo meldt Faber, dat de Haarlemmermeer 24.000.000 m³ en de Wieringermeer 72.000.000 m³ *kwelwater* per jaar moeten uitmalen en de kleine Bethune-polder zelfs 144 mill. m³! Dit is dus *zoet* water uit de bodem en in hoeveelheden, die de totale drinkwaterbehoefte van ons land in orde van grootte benaderen, d. w. z. bij deze *drie polders*, terwijl er nog veel meer polders zijn.

Herinneren wij ons, dat het fossiele bodemwater van het diluvium drijft op eveneens fossiel zout water, dat eveneens met een stroomsnelheid van 35 m/jaar vanuit zee aangevuld kan worden, omdat het Diluvium zich onder de Noordzee voortzet, dan is het duidelijk, dat er voor ons volk onzichtbaar, maar ook onafwendbaar ernstige situaties aan het ontwikkelen zijn.

Nu zijn er deskundigen die, op deze situatie geattendeerd, tegenwerpen, dat het heel goed kan zijn dat het grondwater sneller stroomt dan 35 m/jaar. Is zulks inderdaad het geval, dan wil dit ook zeggen, dat het zoute water harder stroomt, hetgeen dan mede een verklaring zou kunnen zijn voor het aanwezig zijn van brak water in een verlaten zuigput voor zandwinning voor de wegenbouw nabij Nootdorp.

Anderen menen zich te kunnen verdedigen door op te merken, dat het grondwater juist veel langzamer stroomt, dan men uit enkele provisorische metingen heeft kunnen vaststellen. Ook in dat geval zou dan de verklaring voor het opgemelde verschijnsel

te geven zijn. Zeewater weegt ongeveer 1,03 kg/liter, waaruit voort vloeit dat een verhoging van het peil van het zoete grond water erboven met 1 m tengevolge moet hebben, dat de schijf zoet water rond 30 m dikker kan worden om evenwicht met de opdrijvende kracht van het zoute water te maken. Omgekeerd heeft dus een verlaging van het zoete grondwaterpeil met 1 m tengevolge, dat het zoute water eronder met *30 m kan stijgen*. Dit gebeuren kan men, als het door menselijk handelen plaats vindt, met recht en reden het naar binnen pompen van de zee noemen door een nageslacht van zeeverdrijvers!

Om deze redenen is het verstaanbaar, dat met bezorgdheid de gevolgen van de bemaling van de IJsselmeerpolders voor de watervoorziening in de diluviale zanden van de Veluwe moeten worden tegemoet gezien. Een versnelling van de natuurlijke afstroming in W.-richting heeft zich zonder meer, tengevolge van de bronneringen en de polderbemalingen in het Westen al sedert jaren in gang gezet. Mogelijk ging dat nog zonder funeste gevolgen, maar niemand heeft dat ooit onderzocht en van de oorspronkelijke natuurlijke toestand is uiteraard niets bekend.

Nu is men bij de Dienst voor de Zuiderzeewerken wel beducht voor een versnelling van de ontwatering van de Veluwe, en daarom legt men tussen de polders en de Veluwe de z.g. randmeren aan. Ook bij het Gooi zal men t.z.t. zulks doen, maar of die maatregel voldoende is valt ernstig te betwijfelen, zolang men bij zijn metingen ook niet op een voldoende aantal punten het omhoog komen van het zoute water onder de zoetwaterlens bij voortduring peilt. Rapporteur is dan ook allerm minst overtuigd van de goede resultaten door de randmeren te verkrijgen.

Hiertoe bestaat reden omdat het bekend is, dat sedert de bemaling van de N.O.P. in gang kwam een voortschrijdend aantal waterputten van boerderijen op het Kampereiland drooggeval len is. Het hoogteverschil tussen het Kampereiland en de N.O.P. bedraagt slechts enkele meters, terwijl het Zwarte Meer ter plaatse behoorlijk breed is en een zandbodem heeft, die dus behoorlijk infiltrerbaar is. Hoe zal het dan tussen de veel hogere Veluwe en de Flevopolders zijn?

Zou het resultaat ongunstiger zijn, dan men op grond van hydrologische veronderstellingen meent te mogen aannemen, dan is ongetwijfeld de Veluwe het kind van de rekening. Hiertoe zij opgemerkt, dat van het Kampererf n°. 80 in 1954 een drooggeval len waterput gemeld werd, ondanks de zeer natte zomer

en ondanks het nabije IJsselmeer, uitsluitend tengevolge van de bronbemaling in de bouwput van de op ± 1000 m afstand aan de kust gelegen Roggebotsluis, welke bouwput n.b. aan drie zijden door open water omgeven was!

Tenslotte zij vermeld dat er publicaties verschenen zijn waarin men voorstelt om ook de Veluwe te infiltreren met Rijnwater en er een stuwmeer te vormen.

Dit een en ander overwegende komt men tot de conclusie, dat ieder voor zijn eigen beperkte taak staat, doch de ruimere blik voor de coördinatie van nationale plannen mist. Immers men pompt aan kwelwater in het Westen des lands alleen reeds meer zoet water de zoute zee in, dan de drinkwaterbehoefte aan hoeveelheid vraagt. Dit zou onder bepaalde voorzorgen bruikbaar diep-infiltratiewater kunnen zijn, maar men geeft er de voorkeur aan het verderaf gelegen rioolwater uit Duitsland of netter gezegd het Rijnwater te benutten voor dat doel. Er is echter een uitzondering te melden n.l. de Leidse Duinwaterleiding Mij, die al jaren het water van Rijnlandse boezem voor diepinfiltratie benut, maar dit goede voorbeeld van een kleinere onderneming is door andere Waterleidingen niet gevolgd.

Men pompt straks enorme kwantums water uit de Flevopolders, dus met inbegrip van het kwelwater uit de Veluwe, naar zee, omdat men dit water kwijt moet teneinde droog te blijven. Als de Veluwe verdroogt dan wil men er Rijnwater infiltreren, i.p.v. het met een weinig goede wil veel reiner te houden Polderwater voor te gebruiken. Het gehele beeld lijkt op dat van een drenkeling, die al zwemmende versmacht van de dorst!

Met dit al krijgen de randmeren tussen de Flevopolders en de Veluwe een aspect, dat niet zonder meer geaccepteerd kan worden naar de opzet, die thans de Dienst van Zuiderzeewerken voor ogen staat.

Deze meren opgevat als buffer — zij het mogelijk minder buffer dan men thans nog verwacht — zullen op een bepaald peil hun waterspiegel hebben. Daartoe zijn dan ook sluizen in aanbouw om dit peil te kunnen beheersen. In het algemeen zal dit peil zo hoog mogelijk, d. w. z. enige decimeters boven het huidige IJsselmeerpeil, gekozen worden. Bijgevolg wordt de vulling van die meren onderhouden door water van de Veluwe en van het randgebied afkomstig. Derhalve zal in eerste aanleg het water in de

randmeren zuiverder zijn dan dat van het IJsselmeer, waarin thans reeds de visstand hard terugloopt door oorzaken, die volgens sommigen voortvloeien uit de besmetting met water van de IJssel, die immers als zijtak van de Rijn, een cloaca van de W.-Europese industriebekkens is.

Zou het dan zo wonderlijk zijn als de waterleidingbedrijven begerige blikken op het water van de randmeren werpen?

Zodra dit gebeurt — en dat lijkt welhaast onvermijdelijk — zal er van de gebruikelijke afvalwaterlozing van steden als Nijkerk, Harderwijk en Elburg geen sprake meer mogen zijn, zeker niet als die plaatsen industriën aantrekken. Hun afvalwater zal gezuiverd moeten worden en dan nog is het zeer de vraag of dit water in de meren geloosd mag worden, als men er eenmaal in toegestemd heeft die meren als bron voor watervoorzieningen te doen gebruiken. Bijaldien kan men zonder meer vaststellen, dat de randgebieden in allerlei opzichten het kind van de rekening dreigen te worden tengevolge van de uitvoering van werken van nationaal belang, bij welke uitvoering het overkoepelende orgaan ontbreekt, dat de moeilijkheden en lasten voortvloeiende uit die werken zou kunnen verminderen, verzachten of opheffen.

IV. *Oplossing van het bodemwaterprobleem.*

Bij het overwegen van de bezwaren voor de randgebieden en met begrip voor de problemen verbonden aan het instandhouden van de nieuwe polders, alsmede voor ogen houdende de drinkwaterproblemen van ons land in de naaste toekomst, wordt de gedachte gelanceerd het uit de polders te malen water niet naar zee weg te pompen, maar te gebruiken als aanvullingswater voor waterarme gebieden en gebieden waaruit men bij voorkeur water zou winnen voor de drinkwatervoorziening.

Hierbij staat het rapporteur heel duidelijk voor ogen, dat hij bij het lanceren van zijn oplossing in geen enkel opzicht tekort of afbreuk mag doen aan hetgeen Prof. Ir. J. Th. Thijsse, als oplossing voor vele waterproblemen aandiende is in zijn opstel „De zoetwatervoorraden in Nederland”, opgenomen in het Landbouwkundig tijdschrift, hij merkte dit op in samenhang met de problemen die Ir. F. P. Mesu in hetzelfde tijdschrift aan de orde stelde onder de titel „De watervoorziening ten behoeve van de Nederlandse Landbouw”. Deze artikelen zijn achtereenvolgens

verschenen in de jaargang 1951, het September- en het October-nummer.

Mesu merkt ter illustratie van de voordelen van waterleiding voor het platteland o. a. op, dat de meeropbrengst aan melk per koe 160 kg/jaar is en dat de kapitaalwaarde van aangesloten boerderijen op f 100/ha méér gesteld mag worden. Verder merkt hij aan, dat nog 26 % der agrarische bedrijven niet op een drinkwaternet aangesloten is. In N. Holland is het % der aangesloten bedrijven 78 % en in Drenthe slechts 7 %. Het aansluiten der bedrijven met onrendabele aansluiting kost omstreeks f 200.000.000.

Hierbij merkt rapporteur op, dat naar zijn inzien het gestelde doel ook op andere wijze bereikt kan worden dan door een waterleidingnet.

Mesu wijst erop, dat in ons land 1.200.000 ha landbouwgrond een productie-verhoging van 20 % kan bereiken mits in het droge seizoen een waterhoeveelheid overeenkomende met 200 mm regenval aan het grondwater toegevoegd zou kunnen worden. Het is duidelijk dat dit met een waterleidingnet niet te bereiken valt, zie de zojuist gemaakte opmerking. Overigens is deze productieverhoging niet te versmaden, omdat dit overeenkomt met de opbrengst van 240.000 ha rijke Poldergrond, terwijl de totale oppervlakte van alle IJsselmeerpolders tesamen in dezelfde orde van grootte is! Een verhoging van het IJsselmeerspiegel na voltooiing met ± 1 m zou naast de toevoeging van Rijnwater voldoende zijn om het door Mesu gestelde doel te kunnen bereiken.

Thijssen merkt terecht op dat er eigenlijk geen Rijnwater gemist kan worden, hetgeen hij als volgt becijfert:

Landbouw (volgens Mesu) . . . ,	300	à	350	m ³ /sec.
t. b. v. het zoutfront bij H. v. Holland,	500		600	
IJmuiden	50		100	
en de Afsluitdijk	200		400	
en overige behoeften	50		50	
	1100 à 1500 m ³ /sec.			

terwijl het gemiddelde debiet van de Rijn bij Lobith slechts 2000 m³/sec. bedraagt met een minimumafvoer van 570 m³/sec.

Hierbij mag opgemerkt worden dat de aanspraken van de waterleidingen en anderen met 50 m³/sec. laag genoeg gehonoreerd zijn. Thijsse zoekt het dan ook in een groot stelsel van spaarbekkens, door het z.g. Deltagebied alsmede de Waddenzee in te dammen. Bij het Deltaplan stond hem dan tevens voor ogen om de onvoldoende kwaliteiten van vele dijken in dat gebied op goedkope wijze op te vangen, n.l. door hen de functie van zeewering te ontnemen. Hij merkt *in 1951* op dat het naar zijn mening wel tot het jaar 2000 zal duren aler men tot uitvoering van deze oplossing zal overgaan. Hieruit blijkt wel enerzijds hoe vooruitziend zijn blik op de ontwikkelingen is, maar anderzijds zet het feit, dat er een *RAMP* nodig was om de goe gemeente van de juistheid van zijn visie te overtuigen, wel zonneklaar in het licht hoezeer het nodig is, dat dergelijke figuren in een overkoepelend orgaan hun stem kunnen laten horen!

Voor het verstaan van het navolgende stelt rapporteur nogeens met nadruk vast, dat hij geen decime af wenst te doen aan de opzet van Thijsse en dat naar zijn mening de weg die hij gewezen heeft niet alleen tot het einde, maar ook met de grootste spoed gevolgd moet worden!

Nochtans is het plan van Thijsse onvoldoende omdat:

- a.* het plan ondanks een directe aanpak nog decennia zal vorderen aler het resultaten afwerpt;
- b.* er geen rekening mee gehouden wordt, dat het te sparen water besmet zal worden;
- c.* de werken uiterst kwetsbaar zijn in tijden van internationale calamiteiten;
- d.* het gespaarde water heel ver van de behoeftige gebieden verwijderd blijft en dus de toevoer zeer kostbaar moet zijn;
- e.* geen rekening wordt gehouden met het herstellen van de voorraden fossiel grondwater.

Rapporteur stelt zich daarom voor het in tijden van regenval overvloedige water terug te pompen naar de hoger gelegen gebieden. In beginsel kan dat overal in ons land, alhoewel een sedert generaties aan waterafvoer met de zwaartekracht mee gewende bevolking grote moeite zal hebben om aan deze gedachte te wennen. Het is in het kader van dit rapport zeker te uitvoerig om op de aspecten van dit principe voor allerlei streken in ons land in te gaan. Het zij daarom voldoende deze oplossing aan de Veluwe te demonstreren.

Hierbij wordt er in de eerste plaats van uit gegaan, dat het water van de nieuwe polders niet besmet wordt door industriën, men denke bijv. aan aardappelmeelfabrieken. Vervolgens wordt aan de hand van de regenkaart van bijlage 4 de volgende berekening mogelijk:

oppervlakte N.O.P. . . .	48.000 ha
O. Flevoland	} 150.000 ha
Markerwaard	
Z. Flevoland	
	+ —————
	198.000 ha of $\approx$ 200.000 ha.

Hierin zou minstens 655 mm neerslag per jaar terecht komen, terwijl recente meteorologische calculaties een grotere gemiddelde neerslag in dit gebied na de droogmaking doen verwachten. Houdt men echter de huidige neerslag voor de berekening aan, dan moet er bij een verdamping van 50 % jaarlijks $\approx$ 650.000.000 m³ of $\approx$ 2 à 3 maal de drinkwaterbehoefte van ons hele land in 1939 uitgemalen worden.

Indien men aan mag nemen, dat ons land maximaal 12.000.000 inw. zal tellen met een gemiddelde behoefte van 300 l/h/d dan is de jaarbehoefte $12.000.000 \times 350 \times 0,3 = 1.260.000.000$ m³, hetgeen dus zeggen wil, dat de nieuwe polders instaat zouden zijn *de helft van de te verwachten drinkwaterbehoefte van ons land in 1980 te dekken.*

Neemt men met dit gegeven in gedachten nogmaals bijlage 3 in beschouwing, dan blijkt het dat een groot gebied met aan de oppervlakte liggend diluviaal zand bij de randmeren aansluit, vanaf Huizen tot aan Elburg, dus om zo te zeggen klaar voor diepinfiltratie, terwijl het een der weinige gebieden is waar van de neerslag nog iets, al is het niet veel, ter aanvulling van het fossiel bodemwater door kan dringen. Het totale oppervlak van deze gebieden is enige malen groter dan dat van de nieuwe polders tesamen en bijgevolg zouden die gebieden tezamen met die polders instaat gebracht kunnen worden om de drinkwaterbehoefte van ons land ruimschoots te dekken, zelfs al zou het verdampingspercentage van de neerslag op de zandgronden op 70 % gesteld moeten worden.

Zou men nu ook nog zover komen, dat het overtollige polderwater van de overige alluviale gebieden rein van industrie-

besmetting gemaakt kan worden, dan zou ook van deze gebieden veel water hetzij naar de duinen hetzij naar naburige diluviale gebieden teruggepompt kunnen worden. *In dat geval zou ons land geen watertekorten en geen afhankelijkheid van buitenlandse afvalwaterlozingen kennen.*

Men bedenke wel, dat deze oplossing zonder meer tengevolge moet hebben, dat het opstijgende fossiele zout water teruggedrongen wordt. Zulks zou in combinatie met de veiligstelling van de drinkwaterreserve ook het voordeel met zich brengen, dat er voldoende water voor vele agrarische gebieden beschikbaar komt in de zin zoals Mesu dat verlangt. Dit zou bovendien in het bijzonder gelden voor die agrarische gebieden waar het aanleggen van waterleidingen onrendabel geacht wordt. Als men over voldoende bruikbaar grondwater beschikt is het veel goedkoper als de bedrijven over eenvoudige eigen bronwaterinstallaties beschikken.

Op bijlage 5 is een hoogtelijnenkaart van de meest geïnteresseerde zandgebieden weergegeven, n.l. de Veluwe, Overijssel en Drenthe. Op de Veluwe komen de gronden boven 20 m + N.A.P. in aanmerking om er meren, bekkens en infiltratiewerken te maken, terwijl een stelsel van irrigatiekanalen in de lager gelegen delen van de streek aangelegd zou kunnen worden. Welke kanalen de boeren de gelegenheid geven om de voor hun gronden meest juiste wateraanvullingsmethode toe te passen, hetzij beregening, bevoeiing, grondwaterverhoging enz. enz.

Uiteraard brengt de hier geboden oplossing kosten met zich. De financiering zou als gebruikelijk kunnen blijven. Aan de uitvoering van de plannen voor de IJsselmeerpolders zouden extra gemalen toegevoegd moeten worden, die het water uit de randmeren de Veluwe oppompen, terwijl er verbindingskanalen van de thans reeds gebouwde gemalen naar de randmeren aangelegd zouden moeten worden om het uitgemalen water naar de randmeren te kunnen brengen. De kosten van deze voorzieningen zouden rechtstreeks op de nieuwe polders moeten drukken, opdat zij de oorzaak van de moeilijkheden door bodemwaterdaling op de Veluwe zijn. Bovendien zijn de kosten voor dit terugpompen van het polderwater niet van dien aard, dat daardoor de ha-prijs van de poldergronden procentueel belangrijk zou stijgen. Een omslag van 2 % per ha zou reeds een bedrag van 50.000.000 gulden opleveren, hetgeen naar schatting al een heel belangrijk eind in de richting van de kosten voor het aan-

leggen van toevoerkanalen naar de randmeren vanaf de uitwateringsgemalen en een doorpersgemaal zou zijn.

Indien bij nadere bestudering van ontwerpen volgens de hiervoor omschreven inzichten zou blijken, dat het onmogelijk is om de gedachte ten volle tot verwezenlijking te brengen op grond van de daaraan verbonden kosten ten laste van de nieuwe polders, voor zover zij gemaakt of in aanbouw zijn, dan ware te overwegen in hoeverre men een wijziging zou kunnen brengen in het waterlozingsstelsel van de nabije polders op het oude land nabij de Veluwe. Immers zou men het stelsel van uitslaan vervangen door een stelsel van terugpompen tegen de zwaartekracht in naar de hoge gronden, dan zou wellicht het gestelde doel alsnog bereikbaar zijn.

Het principe van de hier aan de orde gestelde oplossing is, dat inplaats van een *stelsel van waterlozing* een *stelsel van waterbeheersing* aanbevolen wordt tot behoud van de levenskansen van ons volk.

V. *Samenvatting.*

1. De inpolderingen in de Zuiderzee vinden plaats volgens plannen, die geen of onvoldoende rekening houden met de gevolgen voor de randgebieden zowel in sociaal, economisch als technisch opzicht.
2. Het bestrijden van die gevolgen wordt belemmerd, doordat die randgebieden bestuurlijk geen eenheid vormen en voor een belangrijk deel altijd al een bestuurlijk randgebied vormden.
3. De technische gevolgen van de inpolderingen voor de randgebieden kunnen opgeheven worden, door i.p.v. een stelsel van waterlozing een stelsel van waterbeheersing door terugpompen in te voeren.
4. Het terugpompen van overtollig polderwater uit de IJsselmeerpolders kan voor zover dat water van neerslag afkomstig is, voor de helft in de toekomstige drinkwaterbehoefte van de bevolking van Nederland voorzien.
5. Het stelsel van waterbeheersing kan ook op andere waterstaatkundige eenheden, dan alleen de IJsselmeerpolders, toegepast worden, waardoor de totale drinkwaterbehoefte van onze bevolking verzekerd zou zijn.
6. Het stelsel van waterbeheersing zou een grote begunstigende

invloed op de z.g. agrarische zandbedrijven hebben. Het zou zelfs uit kunnen werken als een agrarische areaaltoename van nog eens de IJsselmeerpolders.

7. Het zou de uitputting van de voorraad fossiel grondwater tegengaan en het ondergrondse zoutfront terugdrijven.
8. De Rijn kan als leverancier van drinkwater terzijde gesteld worden, hetgeen in verband met de toenemende vervuiling en mogelijke atomische besmetting van groot belang zou kunnen blijken te zijn, eveneens met het oog op het verminderen van de afhankelijkheid van het gedrag van vreemde mogendheden.
9. Een koppeling van de waterleidingsbedrijven, analoog aan die der electriciteits- en gasbedrijven dient ernstig overwogen te worden.
10. De geografische vorm van de Provincies Gelderland en Overijssel is in samenhang gezien met de nieuwe polders en de belangen van het randgebied tussen Nijkerk en Kampen—Zwolle hoogst ongunstig evenals trouwens ook voor de Kop van Overijssel. Men zou zich af kunnen vragen of het wellicht niet beter ware om i.p.v. te vragen bij welke provincies de nieuwe polders in te delen zijn, te vragen naar de redelijkheid van het indelen van de randgebieden bij de 12^e Provincie. Kan het wellicht ook niet zo zijn, dat het beter ware alle provinciale grenzen van ons land in het algemeen op hun doelmatigheid te toetsen. Zij zijn historisch gegroeid evenals onze taal. Herziet men de een, waarom dan de ander niet?
11. Industrievestiging t.b.v. de nieuwe polders moet om redenen van grondwaarde, reinheid van het polderwater en vooral van structurele opheffing der randgebieden in eerste aanleg zoveel mogelijk in de randgebieden plaats vinden. Eerst na de agrarische voltooiing van de polders zou een verdergaande industrievestiging in die polders overwogen moeten worden.

Naschrift.

Sedert het voorgaande Rapport publiciteit genoot, door hetgeen daaruit in de streekbladen van de Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant van 12 januari 1956 opgenomen werd, en de rapporteur over de schrik van het in de publieke aandacht geraken heen kon komen, bereikten hem van allerlei zijden reacties.

Aangezien de Kamer van Koophandel te Zwolle zich voorstelt een commissie in het leven te roepen, die de aan de orde gestelde problemen en de eventueel mogelijke oplossingen nader onderzoeken zal, is er voor rapporteur geen aanleiding om nu reeds op die reacties in te gaan. Echter moet er één uitzondering gemaakt worden, omdat er bij die reacties enige ervaringen vermeld werden van personen en instanties, die een plaatselijk belang uit het randgebied in „den Haag” moesten behartigen en daarbij tot hun verbazing bemerkten, dat men daar in het geheel niet van het randgebiedenprobleem rond de voormalige Zuiderzee op de hoogte was. Men meende dat de z.g. Zuiderzee-steunwet, waarvan merkwaardigerwijze de feitelijke uitvoering in handen van de Rijkswaterstaat gelegd is, voldoende aan gerechtvaardigde verlangens tegemoetkwam.

Nu kan rapporteur het niet voor zijn rekening nemen om een van zijn zegslieden na te zeggen, dat de uitvoering van de Zuiderzee-steunwet beter in de handen van het Ministerie van Landbouw zou passen vanwege haar bemoeiingen met de Visserij, maar wel meent rapporteur niet te ver te gaan als hij stelt, dat de Zuiderzee-steunwet zozeer op de Armenwet lijkt, dat zij niet meer past in het tegenwoordige begrip van sociale bijstand. Daar komt dan nog bij, dat de gewraakte Wet wel in steun aan individuele noden voorziet, maar totaal geen houvast geeft voor het voorzien in de noden van gemeenschappen als een gemeente, een waterschap, een groep van gemeenten enz.

Teneinde het aan belangstellenden, die het aan persoonlijke contacten met de randgebieden ontbreekt, duidelijk te maken, dat er wel degelijk problemen zijn, moge hierbij een enkele aanhaling uit de streekpers weergegeven worden. Daarin is dan

een man uit de streek aan het woord, en in de eerste plaats geeft rapporteur een artikel uit de Elburger Courant van vrijdag 19 augustus in extenso weer, omdat het getuigt van de welwillende belangstelling, die er in Elburg voor de Zuiderzeewerken bestaat. Anderzijds eindigt het artikel met het uitspreken van de zorg om de jongere generatie van vissers, terwijl het optimisme voor de andere beroepen beslist niet gewettigd is.

„Volgend jaar gaten dijk Harderwijk—Elburg dicht.

Flevoland bij Elburg aanbesteed.

Een heel klein stukje dijk in het IJsselmeer, een kilometer of drie bewesten het Zomerkamp Hoophuizen bij Nunspeet is neergekwakt door een zandzuiger (profielzuiger), die een dubbele taak verricht: dijksbouw enerzijds en het uitdiepen van de scheepvaartgeul in het randkanaal, dat het oude land van het nieuwe scheidt, anderzijds. Dat kanaal heeft hier een grote breedte om de waterhuishouding van de Veluwe zoveel mogelijk in stand te houden. Uitgebreide berekeningen van de waterloopkundige dienst van Zuiderzeewerken te Den Haag hebben echter de loop van de dijk en de breedte van het randkanaal (hier nu nog Veluwemeer geheten) bepaald.

Dat opwerpen van dat stukje dijk in het Veluwemeer tussen twee dijktracee's — van Harderwijk, en van Elburg uit — heeft een wezenlijk doel: het werk kan nu dubbel zo hard opschieten. Men bouwt nu van 2 zijden naar elkaar toe. De machines van de zandzuiger „Kampen” werken dan ook onverpoosd door om de dijk te helpen opbouwen.

Kraagstukken worden kleiner.

Aan de voet van de dijk worden kraagstukken gelegd, zij zijn lang niet meer van de omvang als enige jaren geleden. Het volgende jaar wordt immers de dijk gesloten en zij hebben nog maar één jaartje voor de boeg om hun volledige dienst te doen. Zuiderzeewerken wendt iedere besparing aan in de aanlegkosten, die zich tijdens de werkzaamheden kunnen voordoen. Dit was ook duidelijk te zien bij de drijvende fabriek voor gebitumeerd zand, dat nu de dijk maar gedeeltelijk gaat beschermen. Toch wel zo, dat het vóór de drooglegging bij stormweer de aanval van het water kan weerstaan.

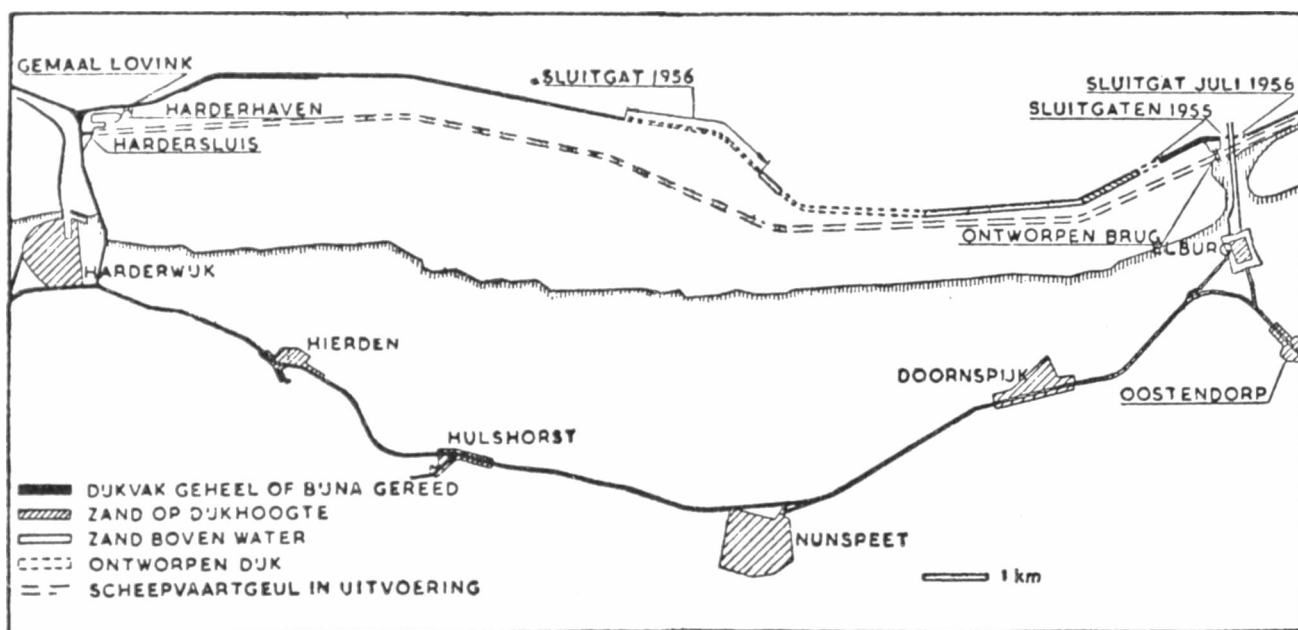
Evenals in het begin van de dijksbouw zagen we de aanvoer van zinkstukken, van bazalt, van keileem en van ander materiaal. In de verte dobberen de baggermolens en varen de bakken heen en weer. De sleepbootjes spuwen als altijd hun rookkolommen over het water. Als men dit ziet, zou men zo zeggen, dat er geen einde komt aan de dijksbouw rond Flevoland. En toch schiet het hard op; men proeft als het ware dat de eindjes naar elkaar toe worden gehaald. Oostelijk Flevoland wordt ommanteld. Grote gedeelten dijk zijn reeds gereed of naderen hun voltooiing.

Mannen met lieslaarzen werken in het water om de houten damwand

aan te brengen, die mede de dijk moet beschermen. De prachtige zomer heeft deze mensen weinig rust gegund. Bij iedere plank schieten ze plm. 15—20 cm op. En dan te weten, dat over tientallen kilometers deze damwand moet worden aangebracht

Dag in dag uit werken ze tussen hemel en water, en in het water met nauwelijks ruimte om de benen eens te strekken. Men moet er echt aan wennen. Maar zo gaat het ook met de schippers van bakken en met allen, die hun krachten hebben ingezet om in 1956 de polder ingedijkt te krijgen.

De kop van de dijk van Harderwijk uit — nog altijd zo'n tien kilometer lang — is goed afgesloten. Eerst in 1956 zal hier de opening worden gesloten. De datum is nog niet bekend; de sluiting is afhankelijk van vele factoren. Ook bij Elburg bij de strekdammen naar zee zal het Noordelijk deel eerst in 1956 gesloten worden. Dit jaar hoopt men twee gaten, open gehouden voor de scheepvaart en de vissersvloot, bij Elburg te sluiten. Het bijgaande kaartje geeft hiervan een goed overzicht.

Kaartje behorend bij het artikel in de Elburger Courant van 19 Aug. 1955

De brug bij Elburg.

Een week geleden heeft de aanbesteding plaats gehad voor de bouw van de brug bij Elburg, die het oude land met het nieuwe zal verbinden. Laagste inschrijfter was de fa. J. de Boer, aannemersbedrijf te Bussum, voor de somma van f 804.000.

Deze oeververbinding krijgt een lengte van ruim honderd meter en zal uit zes overspanningen met een beweegbaar gedeelte voor doorlating van scheepvaart bestaan.

Men koestert de hoop, dat deze verbinding een invalspoort voor de nieuwe polder zal zijn. De brugoprit aan de Westzijde is reeds op zandhoogte met een verloop van 1:20 aangebracht. Aan de Oostzijde is zij op halve hoogte. Deze oeververbinding sluit aan op de weg door de polder, die de verschillende toekomstige woonkernen met elkaar zal verbinden.

Bezijden de brugopritten zijn plateaux geprojecteerd. Aan de Noordzijde van het Oostplateau zullen dienstwoningen worden gebouwd; de Zuidzijde is bestemd voor recreatie-centrum, jachthaven, strand, pa-

viljoen en dienstwoningen. Het tegenwoordige strand zal ettelijke tientallen meters moeten verhuizen, maar daardoor wordt het nog beter.

Indien Elburg op zijn tellen past, kan het veel profijt van Oostelijk Flevoland hebben. Maar dan zal een ieder in Elburg en naaste omgeving mee moeten werken om zich niet te laten overvleugelen door Harderwijk en/of Kampen. De moeilijkheden voor de Elburger vissers, evenals uit andere Zuiderzeeplaatsen, zijn groot, maar deze mensen, vooral de jongeren, zullen zich toch moeten aanpassen aan de veranderde omstandigheden, die zich ook in de toekomst zullen voltrekken. En hoe eerder dit geschiedt hoe beter: Oostelijk Flevoland geeft straks een ruim arbeidsveld.

Een verkeersweg ten Zuiden van de stad Elburg geeft aansluiting van de rijksweg Zwolle-Amerfoort over de brug naar de polder.

In de nabijheid van het Westelijk plateau komt een haven als overslagplaats voor de polder.

„Pikpot” in brand.

Bij Harderwijk ligt de Doris Heijmans, de drijvende fabriek voor gebitumeerd zand, de „Pikpot”, wordt zij door de werkers aan de dijksbouw genoemd. Die pikpot heeft een paar weken geleden consternatie gezaaid door in brand te vliegen. Veel gevaar bestond er voor de dieselolieboot, die altijd langs zij ligt om de fabriek van brandstof te voorzien. De rivierpolitie van Harderwijk heeft met brandblusmateriaal van de sluis te Harderwijk erger kunnen voorkomen. Maar het was duidelijk aan het schip te zien, dat de vlammen aardig hebben huisgehouden.

Nu het nog slechts een jaartje duurt voordat de dijk wordt gesloten, wordt de beschermende laag van gebitumeerd zand er dunner op aangebracht. Aan de voet van de dijk heeft zij nog een dikte van dertig centimeter, minderend tot twintig in het midden, tot tien centimeter aan de tijdelijke kruin. Het is een verschrikkelijk lawaai in de nabijheid van deze fabriek, waar trommels de specie voor dit dekkingsmateriaal vermengen. Het komt met een temperatuurtje van 150 gr. C. op de dijk, waar het door vakbekwame mensen glad wordt gestreken. Zodra deze specie afgekoeld is, is het ook hard. Men kan er dan op lopen en je schoenen blijven schoon. Die afdekking ligt aan de binnenzijde van de toekomstige polder. Dat moet ook wel, want het water van het IJsselmeer kan danig spoken. Aan de zijde van het randkanaal is het lang zo erg niet en daar wordt de dijk gewoon afgewerkt. Millioenen stenen wachten op het tijdstip, dat zij voor wegeaanleg, fietspad of anderszins zullen worden gelegd.

Afstand naar viswater wordt groot.

De sluiting van de openingen bij Elburg zal niet eerder geschieden dan na voltooiing van de Roggebotsluis bij het voormalige Kamper zeebad. Dan kan de scheepvaart van en naar Elburg weer ongehinderd doorgang vinden.

Het wordt voor de vissers van Elburg dan wel moeilijk; de afstand van de haven naar de Roggebotsluis bedraagt ongeveer 10 km; van deze sluis naar het Ketelmeer ook plm. 10 km. Dit meer heeft ongeveer dezelfde lengte. De botters hebben dus plm. 30 km te varen voor zij op het IJsselmeer zijn. Een grote afstand, die de exploitatiekosten belangrijk zal doen

stijgen. Om Harderwijk heen is de afstand zeker niet korter en even lastig omdat hier ook geschut moet worden

Zoals geschreven: Oostelijk Flevoland zal straks volop werk geven. Niet alleen in de land- en tuinbouw, maar ook in de industrie. Smeden, bankwerkers, timmerlieden, metselaars enz. zullen daar straks gevraagd worden. En de verschillende lagere technische scholen geven een goede vooropleiding. Ook voor de zg. hoofd-arbeiders zal er genoeg werk zijn. En al zal het vele jongeren moeilijk vallen om het mooie beroep van visser prijs te moeten geven, het kan niet anders: de inpoldering van de voormalige Zuiderzee gaat door.

Het randkanaal, dat thans grotendeels dichtgroeit met waterplanten, is een dorado voor vogels. En het is verheugend, dat lepelaars, welke ook huizen in het Naardermeer, hier bij de drooglegging zijn gesignaleerd. Men heeft hier soms veertig van deze prachtige vogels bij elkaar gezien, tussen 'n leger van reigers, die in het randkanaal bij tientallen zijn te vinden."

Enige dagen later verschijnt er weer een artikel in de Elburger Courant, nl. op dinsdag 23 augustus en daarbij draait de journalist de rug naar de zee toe en kijkt met hoop en verwachting naar de heuvels van de Veluwe en de lange strook van groene landen langs de N.W.voet daarvan. Zal de ruilverkaveling uitkomst voor zijn boeren brengen? Men mag zijn hoop wel bevestigen en men kan niet ontkennen, dat hij hart voor de streek heeft als men op dezelfde pagina ziet, hoe hij plaats inruimde voor een opwekking van de Rijkslandbouwconsulent voor de Ruilverkavelingen. Maar het zal ook hier de belangstellende lezer opvallen, dat aan het eind van het artikel ineens weer de blik naar de zee en in het bijzonder weer op de vissers gericht wordt, en wel als volgt:

„Gemeenteweiden

De eigenaren van de stadsboerderijtjes hebben het recht vee in te scharen in de gemeenteweiden. Tussen Doornspijk en Elburg bevindt zich zo'n weide en wel 't Goor. Bijna 300 koeien grazen daar. Hoe een eigenaar zijn beesten uit deze grote troep herkent is menigeen nog een raadsel. Maar ze doen het! Maar al met al is dit collectieve grondgebruik een ongewenste toestand, die remmend werkt op intensivering van de landbouw. Ook nabij de polder Oosterwolde kan men zulk een gemeenschappelijke weide vinden.

Maar een paar

Boer Vrijhof en boer Lokhorst zijn maar een paar van de honderden boeren en landbouwers, die de Noord West-Veluwe bevolken. Maar al die

mensen weten dat er veranderingen op til zijn. Velen voelen voor die veranderingen, omdat zij dan hun landerijen bij huis krijgen. Maar aan de andere kant zien ze er tegenop. Want oude tradities zullen dan verloren gaan, tradities, die van geslacht op geslacht zijn gebleven. Daarom wacht de Stichting een moeilijke tijd om allen van de noodzaak van deze zo hoogst dringende verbetering te overtuigen. Daarom ook zouden we boer Lokhorst als een voorbeeld willen stellen, die de noodzaak van deze veranderingen inziet. Hij heeft twee zoons en twee dochters. Zijn oudste zoon werkt als monteur in een garage, de jongste is nog bij hem thuis. Een van de dochters werkt ook buitenshuis.

Een ernstig probleem vormt ook de vissersbevolking van Harderwijk en Elburg. Maar daarover hebben we al vaak geschreven. Ook voor een bevolkingsgroep is het moeilijk om het oude bedrijf te verlaten, maar ook hier kan het niet anders. En dan herinneren we ons ook de zoons van Frank Visscher, die een ander beroep hebben gekozen hoewel hun hart nog steeds naar het viswater trekt.

De Stichting staat voor een mooie maar moeilijke taak, een taak, die straks met aller samenwerking aan de Veluwebewoners en het nageslacht een nieuwere toekomst zal geven."

De aanhef van het artikel mag echter niet achterwege blijven, omdat hierin ronduit gezegd wordt, dat de N.W.-Veluwe een probleemgebied is.

„In een artikel in Sloet's Tijdschrift voor Staathuishoudkunde van 1853 kan men lezen, dat de Noord-West Veluwe bezocht werd door „die Hollanders, die liever een linde, een stulp met een wilden kersenboom, een troep schapen, de mestkar en de bezigheid van het eenvoudig landbedrijf dan sierlijke toiletten, prachtige huizen en rijtuigen zien". Honderd jaar later komen tienduizenden Nederlanders hun vakantie doorbrengen op de N.W. Veluwe. Meer dan een miljoen overnachtingen zijn er gedurende de maanden juli en augustus.

Het vele aantrekkelijke dat de N.W. Veluwe biedt aan de toerist, belet misschien wel de toestanden juist te zien. Toestanden die voor een deel somber zijn, maar die dreigen somberder en donkerder te worden.

Ja: de Veluwe is mooi. Het is een gebied dat bij landgenoot en vreemdeling zeer in trek is. Men vindt er heidevelden, bossen, zandverstuivingen, pittoreske boerderijtjes en machtige gekleurde graanvelden. *Maar wat de vreemdeling niet ziet zijn de problemen, die de bevolking van deze prachtige streek dag in dag uit bezig houden. Een nijvere bevolking, die op het ontgonnen zand en de smalle kleistrook langs de kust een bestaan tracht op te houden.*

Deze welvarende streek voor de toerist is echter een probleemgebied omdat zij tot de economisch minder ontwikkelde gebieden behoort."

Nu is er overigens wel aandacht voor de N.W. Veluwe gekomen, daar in de laatste jaren de Provincie Gelderland zeer actief is geweest en weer wordt aan de actieve Elburger Courant het woord gelaten.

„Het vele aantrekkelijke dat de N.W.-Veluwe biedt aan de toerist, belet misschien wel de juiste toestanden, die hier heersen, te zien. Toestanden, die voor een deel somber zijn, maar die dreigen somberder en donkerder te worden. Het gebied (60.000 ha met bijna 100.000 inwoners) behoort tot de economisch minder ontwikkelde gebieden van ons land. Onder andere dragen de toestanden op agrarisch gebied hiertoe bij: onvoldoende waterbeheersing en ontsluiting, ongunstige ruimtelijke structuur van het grondgebruik, zeer geringe grootte van het landbouwbedrijf (2 ha minder dan de gemiddelde zandbedrijven in ons land) en enkele andere remmende factoren.

De inpoldering van Flevoland-Oost roept problemen op voor de N.W.-Veluwe. Deze polder zal in 1957 droogvallen, zodat na een aantal jaren aan gene zijde van de Zuiderzeedijk een landbouwgebied zal ontstaan, dat uit landbouwkundig oogpunt aan de hoogste eisen zal voldoen. Mede hierdoor zullen ongetwijfeld in de toekomst tegenstellingen ontstaan tussen het oude en nieuwe land.

Een in 1951 door Gedeputeerde Staten van Gelderland ingestelde commissie Streekonderzoek N.W.-Veluwe, welke een coördinerende taak had ten aanzien van het door het Economisch Technologisch Instituut voor Gelderland en het Landbouw Economisch Instituut ingestelde onderzoek, heeft voorstellen tot verbetering en wijzigingen van de bestaande toestanden gegeven.

Zo wordt o.a. gewezen op de noodzaak van sanering van de landbouw, vergroting van de bedrijven en verplaatsing van boerderijen, groter afvloeiing van de jongeren uit de visserij en landbouw naar de industrie en uitbreiding van de industriële werkgelegenheid. De commissie was verder van oordeel, dat er voor maatschappelijk werk nog een ruim arbeidsveld ligt.

Om deze kwestie nog eens nader te bekijken is een persconferentie uitgeschreven, welke donderdag in het gemeentehuis van Harderwijk werd gehouden en waaraan tevens een excursie door het gebied van Hoevelaken tot Hattem was verbonden.”

Als men deze berichten in de plaatselijke pers dus oppervlakkig leest, zou men kunnen besluiten tot de opmerking, dat er inderdaad moeilijkheden op te lossen zijn, maar dat er ook het een en ander aan gedaan zal worden. Maar al vleit de Elburger zich met hoop op de toekomst voor zijn streek, zo kan rapporteur hem in die hoop beslist niet steunen en om zulks te motiveren laat hij hier de Vollenhover correspondent van de Zwolse Courant aan het woord met een bericht van woensdag 2 november 1955.

„Van vissersplaats tot . . . ?

Wat zal toekomst Vollenhove brengen?

Landbouwindustrie in huidige situatie het geschiktst.

(Van onze correspondent)

Het Welvaartsrapport, dat in opdracht van de gemeente Vollen-

hove door het Economisch Technologisch Instituut Overijssel werd samengesteld is thans gereed gekomen en aan de raadsleden toegezonden. Het rapport, dat de naam draagt „Van vissersplaats tot . . .”, behandelt vele belangrijke punten en problemen; juist het niet-ingevulde van de titel van het rapport is het grootste probleem waarmee Vollenhove tobt. Immers, wat zal de toekomst deze vroegere vissersplaats brengen? Over dit onderwerp is reeds veel gesproken, echter zonder resultaat; doch de strijd om het bestaan wordt voortgezet

Uit het welvaartsrapport.

Het rapport begint met de vroegere bestaansbronnen van Stad-Vollenhove, de visserij en de ontginning van de Noordoostpolder.

In 1905 waren 105 vissersschepen in Vollenhove gestationneerd, waarop ruim 200 personen werk vonden. De visserij gaf tevens werk aan vis-venters, visrokers en -verwerkers. Verder ook aan de winkeliers, die van de koopkracht der vissers leefden. Zou men de vissers in 1905 opeens weggenomen hebben dan zou niet 35 procent der bevolking haar brood hebben verloren, maar naar schatting ongeveer 85 procent der bevolking.

In 1930 telde Vollenhove nog 85 vaartuigen (die echter lang niet alle gebruikt werden) met maar 150 vissers in totaal, wat toch nog altijd 27.5 pct. van de beroepsbevolking was. In 1947 was het aantal schepen gedaald tot 15, waarop nog slechts 34 mannen hun bestaan vonden (vijf procent van de beroepsbevolking der stad).

Toen kwam de tijdelijke industrie op de eerste plaats en de visserij na de landbouw en handel op de vierde. De achteruitgang van de visserij dwong de vissersbevolking op een andere wijze een bestaansmogelijkheid te zoeken.

Naar Twente.

Tegen 1928 werd na enkele slechte jaren een rijker inkomen geboden nl. door het industriegebied van Twente. Daarheen trok in twee jaar tijds niet minder dan 8.3 pct der bevolking van de stad. Een R.K. geestelijke had zich bijzonder voor de in moeilijkheden verkerende vissersbevolking geïnteresseerd en hen op de mogelijkheden in Twente gewezen. Naast de textielindustrie hebben vooral ook de Ned. Spoorwegen in Twente vele van deze oud-vissers uit Vollenhove in dienst genomen. De verzoeting van het IJsselmeer (in mei 1932), de drooglegging en de bedijking van de polders noodzaakte de vissers de zee te verlaten. Men heeft geprobeerd het noodlot der verjaging van de zee te verzachten door Zuiderzeesteun en bedrijfstoelage van de regering. Werkgelegenheid werd echter tot dus ver niet gevonden voor de vissers.

Weliswaar zag men voor hen nieuwe werkgelegenheid in de N.O.-polder, die ook inderdaad kwam, maar niets is gedaan om de Vollenhovaars een vaste positie bij het werk in de polder te verlenen.

Ook na 1932 zijn weer tientallen vissers de stad uitgegaan en ook toen weer dikwijls naar Twente. In 1938 begonnen de werkzaamheden aan de polder; dit heeft toen de uittocht uit de stad sterk geremd.

Opleving.

Toen in 1942 de polder droog kwam te liggen, was er voor de Vollenhoofse vissers als grondwerkers op hun vroegere visgrond weer werk te vinden en wel in overvloed.

In vergelijking met het vaak schamele bestaan in de visserij van vroeger was er een ruime verdienste. De hele stad — en met name de middenstand — kon van een opleving spreken. Betere tijden na bange dagen van werkloosheid schenen te zijn aangebroken.

De oorlog verhinderde Vollenhove zijn kansen ten volle te gebruiken en zich — voor de altijd nog onzekere — toekomst tijdig te dekken met werk op langere termijn, dat toen zeker, althans beter dan nu, te krijgen zou zijn geweest. Na 1945 was de ontginning weliswaar nog lang niet afgelopen, maar het hoogtepunt van de werkzaamheden was voorbij. Er kwamen andere werkgelegenheden nadien, doch thans zijn de meeste werkobjecten vertrokken naar het nieuwe land (Emmeloord).

Natuurlijke groei.

Naast de visserij oplemen wordt in het welvaartsrapport gesproken over de bevolkingssituatie, o.m. de groei van de bevolking in de gemeente Vollenhove. Op 31 december 1900 was het aantal inwoners 3934, van wie in de stad 1722; 31 december 1954 5093, van wie in de stad ongeveer 1800.

De natuurlijke groei. Verhoudingsgewijs is de natuurlijke groei in Vollenhove — en meer speciaal in het Ambt — veel groter dan gemiddeld in het rijk. In het Ambt wijken de cijfers van de sterfte niet sterk van die van het rijk af, terwijl de geboortecijfers er aanzienlijk hoger liggen. De stad heeft over het algemeen niet zulke hoge geboortecijfers als het Ambt en had een nogal hoog sterftecijfer t.o.v. het Ambt en het rijk. De geboorten- en sterftecijfers in pro-milles van Stad- en Ambt-Vollenhove vergeleken met die van het rijk waren over 1954 zeer gunstig te noemen nl. geboorte 31.2—sterfte 5,5 t.o.v. het rijk resp. 21,6 en 7,5. Vooral het sterftecijfer vertoont een gunstige tendentie. Was dit cijfer — vooral in de stad — in het verleden nogal aan de hoge kant, de laatste jaren is het sterftecijfer klein te noemen. De verbeterde hygiënische toestanden, die vroeger in het oude vissersplaatsje nog wel eens wat te wensen overlieten, hebben daartoe zeker bijgedragen. Het inwonertal van de Stad maakte in 1920 nog 41 pct uit van dat van Stad en Ambt tesamen, naar schatting bedraagt het december 1955 nog slechts ongeveer 35 procent.

Migratie.

Van 1951 af vertrokken er uit de gemeente Vollenhove 265 personen meer dan er zich vestigden. Hiervan neemt de Stad er 25.5 promille voor haar rekening, het Ambt slechts 6 p.m. Waarheen gaat deze grote stroom vertrekkenden uit de stad? Heeft deze één bepaalde richting naar een gebied of stad? Wat zal daarvan dan de oorzaak zijn? En wat valt daaruit dan te concluderen? Van de 265 personen, die in de laatste vier jaren meer vertrokken dan zich vestigden, gingen er liefst 243 naar de N.O.P.! Ook vertrokken er velen naar het buitenland (Canada, vooral uit de stad).

In het hoofdstuk dat handelt over de mentaliteit van de beroepsbevolking wordt gezegd dat de visser zijn visgrond verloren heeft; het nieuwe land — zijn land — ligt open. Het — vaak schamele — bestaan in de visserij is voorbij, er is een behoorlijke boterham in de polder te

verdienen. Men mene niet, dat de Vollenhovenaar met vreugde zijn schip, waarmee hij was verankerd, verliet, maar toch beschouwde hij het als logisch, dat hij de polder introk. Het vaste werk loopt echter op de duur af. Geen nood: los werk genoeg, zegt het rapport.

„Liever vrij man in een krot...”

Doch wat er verder over wordt gezegd geldt vooral niet als regel voor de oud-vissers.

Geen vaste arbeider bij een boer! Een nieuwe woning vlak naast de boer? Dan maar liever vrij man in een krot. Dat het losse werk afloopt, ziet men niet of wil men niet zien. Dat men steeds meer als werkloze op de staatskas teert, vindt men vrij normaal. Zes maanden werken, drie maanden W.W. en drie maanden D.U.W. komt voor. De vrijheidsdwang van de vroegere vissers zit er nog in, aldus het rapport.

Men moet weten dat bijna alle visserszoons vast werk hebben in de polder en zich goede vakmensen tonen; voor hen is reeds jaren tevoren gezorgd, b.v. door studie en vakopleiding. Inderdaad komen bovengenoemde gevallen voor, doch voornamelijk bij mensen die nooit iets met de visserij te maken hebben gehad; dus van vrijheidsdrang is bij de vroegere vissers geen sprake. Het is wel gewenst dat verscheidene jongeren een technische opleiding volgen. Het aantal ULO-jongens is in Vollenhove stellig te hoog.

Vervolgens geeft het rapport een becijfering over de werkloosheid. In het eerste halfjaar 1955 bedroeg het aantal werklozen per maand gemiddeld 70. De bestaansbronnen zijn als volgt gerangschikt: landbouw 1; industrie 2; handel 3; visserij 4. De toestand in de visserij is voldoende besproken; de handel heeft in Vollenhove betere tijden gekend.

De centrum-functie, die Stad-Vollenhove lange tijden in de handel bekleedde, is door de door het snelverkeer steeds korter wordende wegen en het daardoor relatief dichterbijkomen van de grotere centra als Zwolle en Meppel, aan het begin van deze eeuw sterk verminderd.

In winkelsector gezondere toestand.

In de winkelsector is de toestand thans wel veel gezonder dan in 1930, hoewel er ook thans nog wel veel kleine winkeltjes zijn (met stopflessen met zuurtjes voor de kleine raampjes van de „etalage”). In het Ambt vinden wij nog enkele winkels, welke als nevenberoep worden gedreven (b.v. bakker-veehouder). Het verkopen van verschillende artikelen in één winkel is nog vrij algemeen verbreid; b.v. galanterieën in een kruidenierszaak, of ook manufacturen in een zelfde soort zaak. Dat er ook flinke zaken zijn, die werkelijk mee kunnen doen met die in de grote stad en welke hun waren op een aanlokkelijke wijze etaleren, zij hier natuurlijk ook vermeld.

De industrie is vroeger van geen betekenis geweest, sinds het verleden is de zuivelfabriek alleen als constant element te noemen. Deze fabriek werkt met ongeveer 35 man (kansen om de fabriek uit te breiden door melkaanvoer uit de polder zijn destijds niet gebruikt).

Vele kleine industrietjes zijn intussen vervallen. Behalve de enkele achtergebleven bedrijfsonderdelen van de bouwondernemers en de vlas-bedrijven vinden wij nog een machinefabriekje (opkomend) met 15 man en enkele visverwerkende bedrijven met samen 12 man. Dit is 1955.

Toekomstmogelijkheden.

En nu 1965? Welke bestaansbron zal dan vooraanstaan? De visserij zal dan geheel alle betekenis hebben verloren. In de handel zal dan waarschijnlijk nog een overbezetting zijn. Landbouw of nijverheid?

Wij komen, aldus het rapport, tot de conclusie, dat landbouwindustrie voor Vollenhove in de huidige situatie het geschiktst is.

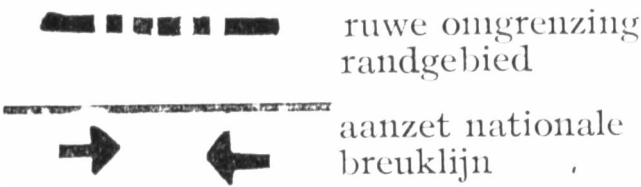
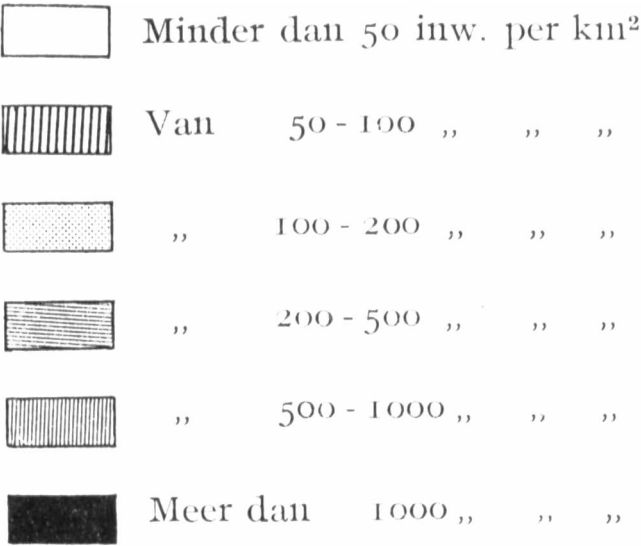
En wel om de volgende redenen: 1. arbeidskrachten zijn voldoende aanwezig; 2. grondstoffen zijn uit de polder volop te betrekken; 3. goede verbindingen met de polder zijn er: te land en te water; 4. industrie-terrein aan het randkanaal is aanwezig; 5. uitbreiding van bestaande landbouwindustrie is mogelijk; 6. het meest logisch is dat de Vollenhoofse visser na z'n visgrond te hebben prijsgegeven en de polder te hebben ontgonnen nu z'n bestaan vindt in het gewas, dat op de poldergrond groeit.

Wanneer de ruilverkaveling, of beter gezegd een sanering van de landbouw doorgaat, belooft dit probleem ook oplosbaar te worden. De ruilverkaveling zal een oppervlakte cultuurgrond van ongeveer 4000 ha omvatten en daarmee een van de grootste zijn die in ons land ooit is uitgevoerd.

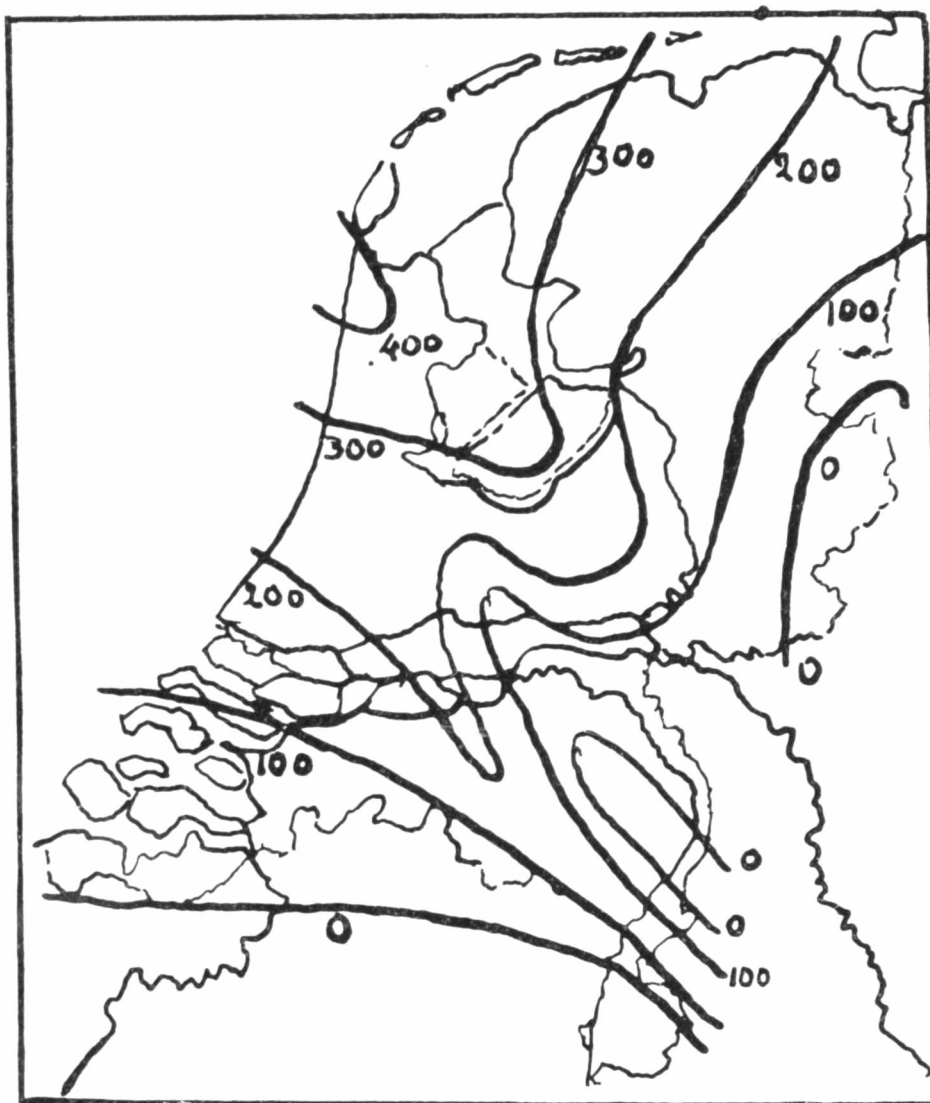
De conclusie van rapporteur is en blijft, dat ruilverkavelingen op het oude land, hoe nuttig en nodig ook, op zichzelf te weinig bijdragen om het achterblijvend welvaartspeil van de randgebieden weer op te trekken en de grote spanning tussen het oude en het nieuwe land weg te nemen. Hiertoe kunnen om de in het rapport vermelde redenen alleen breed opgezette maatregelen dienen, waarvan de ruilverkaveling slechts een onderdeel uitmaakt. Zij immers zijn in de eerste plaats van nut voor de boerenbevolking, maar er wonen behalve boeren ook nog andere mensen in deze streken, waarvan de vissers onder de optredende omstandigheden slechts het meest spectaculaire element vormen, daar zij voor 100 % moeten wijken. Bij nauwkeuriger beschouwing zal het een ieder blijken, dat er behalve deze volledig getroffen, anderen zijn — en veel anderen — die in meerdere of mindere mate hun toekomst met zorg tegemoet kunnen zien, zonder er thans reeds een zo duidelijk beeld van te hebben, dat zij nu al maatregelen kunnen nemen. Het inhumane van het hele probleem is, dat het zich sluipend ontwikkelt, zodat de mensen hun kansen verspelen zonder er erg in te hebben. In dit opzicht is Vollenhove evenals Blokzijl een voorbeeld voor de Veluwe steden.

Moge er spoedig uitzicht komen opdat de inpoldering van de Zuiderzee inderdaad een werk van nationale trots zonder smetten zij!

Bevolkingsdichtheid per km.²

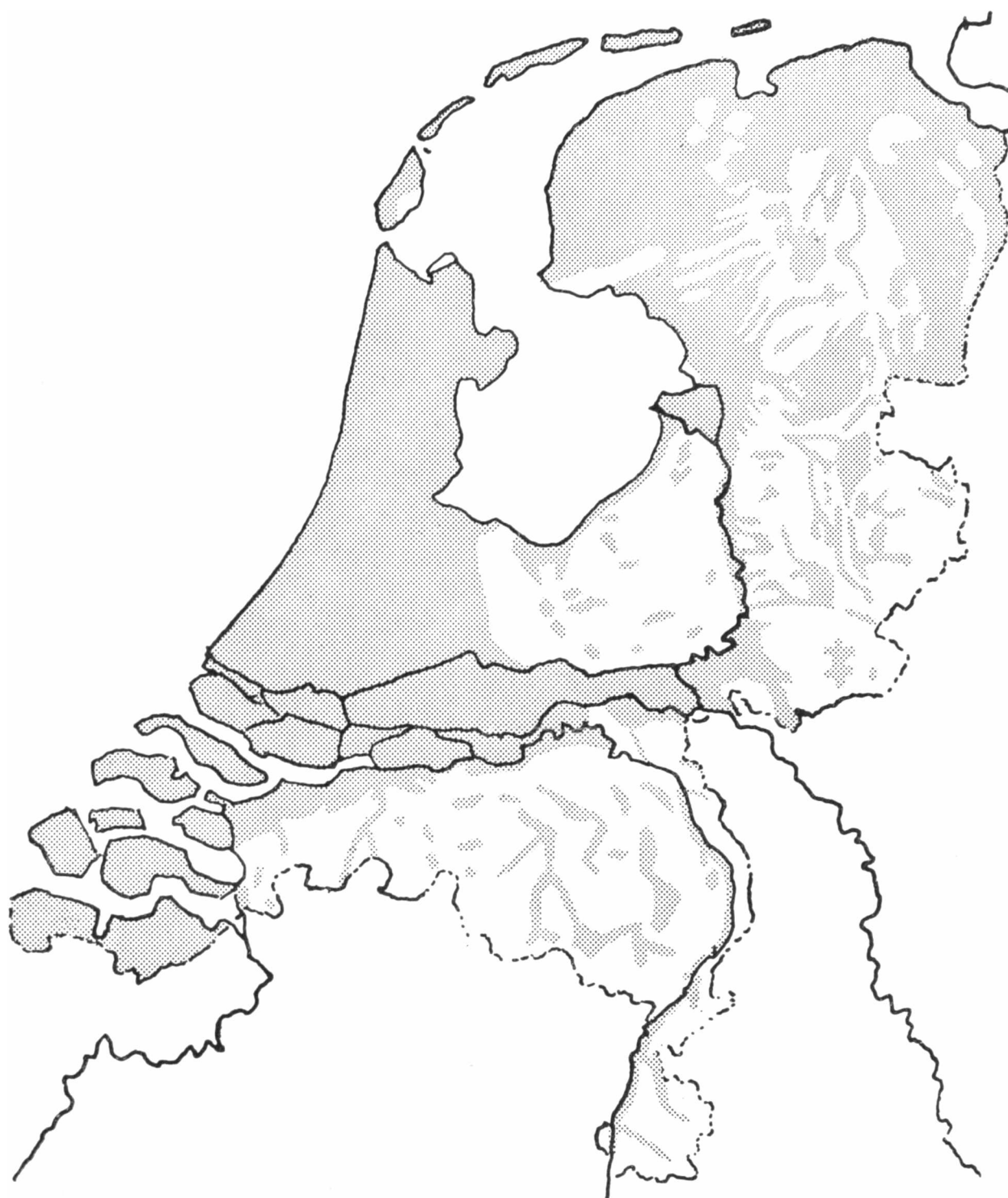

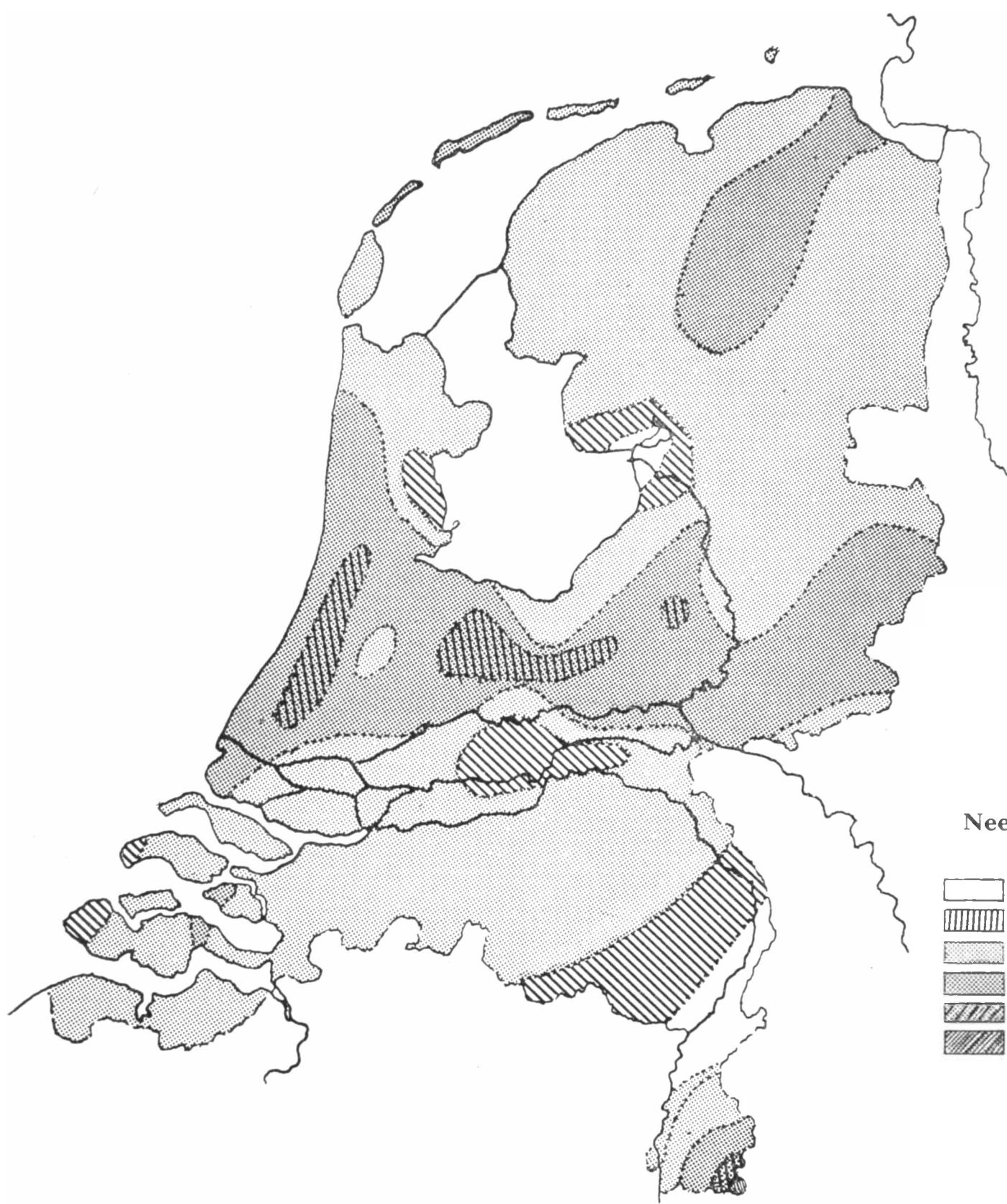
Globale ligging Diluvium basis beneden maaiveld.

Bijlage 2

Het *Alluvium* is grijs aangegeven.

Bijlage 3

Neerslag in mm/jaar

	Van 600-650 mm
	„ 650-700 „
	„ 700-750 „
	„ 750-800 „
	„ 800-850 „
	meer dan 850 „

Bijlage 4

HOOGTEKAART

- + 30 - m
- + 20 - m
- + 10 - m
- lager dan + 10 - m

